

8 Oktober 2017

Amor fati

Laat mij u een paar gewetensvragen stellen.

Beeldt u eens in. U keek uit naar een gezellige bijeenkomst met mensen die u dierbaar zijn. Omdat het mooi weer zou zijn, heeft u buiten alles klaargemaakt. Vlak voor de afgesproken tijd belt uw favoriete familielid af met een onduidelijk excuus. Zit iedereen en wordt het gezellig, begint het te plenzen.

Wat gebeurt er dan met u? Wat zou u willen zeggen?

Beklaagt u zich? Vraagt u zich af waarom u zoveel pech heeft, waarom alles zo tegenzit? Waarom u dit weer moet overkomen?

Of blijft u blijmoedig en bent dankbaar voor het samenzijn met zoveel van uw dierbaren?

En wat zegt uw gevoel wanneer u echt iets ergs overkomt? Wellicht heeft u het meegemaakt. Zoals de jongen die eerst zijn vader verloor door kanker en vervolgens zelf leukemia bleek te hebben. Hij was zo kwaad, zo verontwaardigd, hij vond het zo oneerlijk dat hem dit overkwam, gelovig als hij was, dat hij van zijn geloof afviel. Hij wilde niks meer te maken hebben met een God die al die ellende voor hem in petto heeft.

Herkent u die gevoelens?

Die twee soldaten die in Mali zijn omgekomen: dat had toch voorkomen worden? Een terroristische aanval moeten we toch ook voorkomen? Stel dat een dierbaar iemand in zo'n aanval omkomt? Wijst u dan naar de regering en vindt u dat ze meer had kunnen doen?

Wanneer slechte dingen gebeuren bij goede mensen, is de titel van een boek geschreven door de Joodse rabby Harold Kushner weer een dertig jaar geleden. Het gaat over de neiging om God allerlei bedoelingen toe te schrijven. Dus als ons iets slechts overkomt zou dat een straf zijn voor iets kwaads. Zondaren zijn we immers. Zo denken zet ons vast. Want als we niets kwaads kunnen bedenken, geen grote zonde, en ons overkomt iets ergs, dan zal God het slecht met ons voor hebben. Wat voor God is dat?

Zo denkende proberen gelovigen net zo'n grip te krijgen op hun leven als mensen die in de wetenschap geloven of in eigen kunnen. Want met techniek zou de mens controle hebben op de natuur. Met techniek kunnen we ziektes genezen, rampen voorkomen, en steeds meer grip op de grilligheid van het leven krijgen. En met onderwijs en een psychologisch consult zo nu en dan kunnen wij, individuen, ons leven onder controle krijgen. Niet toch?

Als het dan slecht gaat, is dat omdat de techniek nog niet voldoende ver is, of omdat wij nog wat moeten leren.

We kunnen ook roepen dat dit allemaal onzin is, dat het oneerlijk is wat ons overkomt, dat dit leven ellendig is, en dat het allemaal geen zin heeft.

Mensen die dat roepen geven hun geloof op en laten alle hoop varen. Het is een verleidelijke optie met al de ellende in de wereld en in het leven.

In mijn jonge jaren las ik filosofen die de fundamentele onzekerheid van het bestaan aangingen tegen het geloof in. Camus intrigeerde me met zijn vraag waarom geen zelfmoord plegen als je nergens in gelooft. Sartre sprak me aan met zijn uitspraak dat alleen ik verantwoordelijk kan zijn voor mijn leven. Maar vooral Nietzsche hield me bezig. Bij hem proefde ik een hartstocht voor het leven, en ook al vond ik zijn doodsverklaring van God wat ver gaan, ik kon me wel vinden in zijn kritiek op wat hij de priesterlijke mentaliteit en het slaafse gedoe van gelovigen noemde. Nietzsche sprak mij aan op mijn wil tot leven. En hij inspireerde me met zijn "amor fati".

Amor fati vatte ik op als een levenshouding, als het omarmen van het lot. Dus of het nu gaat om een feestje met tegenvallers of de diagnose van leukemie of een dodelijk ongeval of iets anders ergs, dat alles is het lot.

Dingen gebeuren. Ik heb daar geen grip op, de techniek uiteindelijk ook niet—we gaan per slot van rekening nog steeds dood--, en wie ben ik om te kunnen bedenken wat God's bedoeling is. Wij mensen hebben bedoelingen. Waarom zou God een bedoeling hebben? Het is wat het is.

De afgelopen jaren heb ik te maken gehad met veel mensen die het moeilijk hebben in het leven. Mensen die dakloos zijn geraakt, een grote schuld hebben, chronisch ziek zijn. Zo vaak komt de ellende niet enkelvoudig maar komt ze met bakken tegelijk. De neiging is naar oorzaken te zoeken, naar een schuldige. Die is er soms ook wel. Maar meestal concludeerde ik dat zij gewoon een zwaar lot hadden, ze hadden het slecht getroffen. En daarom verdienden ze steun.

Amor fati: het kan overkomen alsof degene die deze houding nastreeft zich berust in het lot. Het is dezelfde gemakzucht die een gelovige lijkt te hebben die in alles de hand van God ziet. Of iemand die gelooft dat onze hersenen allesbepalend zijn. Alsof wij zelf niets meer kunnen doen. Alsof wij alles moeten accepteren als het is.

Maar dat is niet wat Nietzsche beweert. Het gaat om amor, om de liefde voor het lot. Die liefde betekent voor hem de moed en wil om hartstochtelijk ja te zeggen tegen het leven, het leven omarmen met alles wat het ons brengt. De grootsheid van zijn gebaar is het liefdevolle, het hartstochtelijk omarmen van het leven. Tje, dacht ik als jongeman, als ik zo zou kunnen leven, in volle overtuiging van het leven zelf.

In die overtuiging doe ik wat ik kan, bestrijd onrecht dat ik tegenkom, kom op voor mensen die een zwaar lot hebben, en bedrijf de wetenschap alsof het leven ervan af hangt. Niet toch?

Maar waar komt die overtuiging vandaan? Als het lot bepalend is, wat is dat lot dan? Is het toch God die met dobbelstenen speelt? Waarop is die grootste liefde gebaseerd, waar komt ie vandaan? Met de vordering van jaren, en het meer

ervaren worden in het leven, leek Nietzsche's levenshouding eerder passend voor iemand die het romantisch leven zoekt, de kunstenaar wellicht, dan voor iemand die het dagelijks leven zich eigen probeert te maken.

Hier toont zich het raadsel dat zowel gelovigen als ongelovigen tegenkomen. Gaat ons geloof in God, de wetenschap of onszelf te ver, dan verliest het dagelijks handelen haar zin. Want alles ligt dan vast. Alles is bepaald. Iemand die helemaal niet gelooft, blijft zitten met de vraag wat het leven er dan nog toe doet. Waarom nog te handelen?

Spreek we te lang Nietzsche's hartstochtelijke levenshouding na, dan wordt het dagelijks leven bijna een onmogelijkheid.

Herkent u deze twijfels? Denk nog even terug naar uw gevoelens als het even tegenzit, of zelfs goed tegenzit?

De lof psalm 118 spreekt ons aan in onze vertwijfeling.

In mijn nood heb ik geroepen: Heer!"

En de Heer antwoordde, hij gaf mij ruimte.

Met de Heer aan mijn zijde heb ik niets te vrezen

Wat kunnen mensen mij doen?

Met de Heer, mijn helper, aan mijn zijde,

Kijk ik op mijn haters neer.

Beter te schuilen bij de Heer

Dan vertrouwen op mensen

Beter te schuilen bij de Heer

Dan te vertrouwen op mannen met macht.

Nou, nou. Het gaat hier om vertrouwen--dat is waar deze psalm toe oproept--niet dus het vertrouwen in de ander, maar het vertrouwen in iets dat zo veel groter is, dat zo almachtig is; dat is wat wij mensen de naam God hebben gegeven. Liefdevol het lot omarmen is mooi, maar wat schieten u en ik ermee om als we de ruggesteun van een diep vertrouwen ontberen.

Dat is wat veel teksten in de bijbel ons doen beseffen, en waartoe ze ons aansporen. Het gaat om vertrouwen. Alleen met vertrouwen wist Job met al de ellende die hem overkwam, overeind te blijven.

Maar met vertrouwen alleen komen we er niet. Ook dat maakt de bijbel ons duidelijk.

Neem de uitdaging van Nietzsche, ja hij nog een keer. Hij daagt ons, gelovige, uit met zijn idee van een eeuwige terugkeer. Stel eens voor dat u uw leven dat voor een belangrijk deel achter u ligt, over moet doen, en dat steeds weer. Met alle mooie momenten maar ook met alle ellende, alle stommiteiten, alle

vergissingen die uw leven kenmerken. Zou u in dat besef kunnen leven? Zou u uw leven nog steeds omarmen?

Vertrouwen is niet voldoende. Met vertrouwen alleen komen we er niet. Het gaat om meer. Daarom wil ik met u de brief van Johannes, de discipel, lezen. Hij herinnert ons eraan waarom wij met ons allen hier zijn.

Geliefde broeders en zusters, laten we elkaar lief hebben, want de liefde komt uit God voort. Ieder die liefheeft is uit God geboren en kent God. Wie niet liefheeft kent God niet want God is liefde.

En: Niemand heeft God gezien. Maar als we elkaar liefhebben, blijft God in ons en is zijn liefde in ons ten volle werkelijkheid geworden.

Wauw.

En hij gaat verder: De liefde laat geen ruimte voor angst; volmaakte liefde sluit angst uit, want angst veronderstelt straf.

Het gaat erom te leven in dat besef. Met vertrouwen alleen, zijn we er niet. Het gaat erom open te staan voor de liefde. voor agape, zeggen wij christenen, voor de compassie zeggen de Boeddhisten.

Het is een veel meer omvattende en ingrijpende boodschap dan de amor fati van Nietzsche. De echte vreugde, de doorvoelde blijdschap, heuze dankbaarheid ervaren u en ik in het besef van liefde.

Amor fati blijft een leidraad omdat het doet beseffen dat u en ik ons leven niet beheersen; de overheid en de techniek doen dat ook niet. We halen de kracht ook niet helemaal uit onszelf. Met het amor fati kunnen u en ik leven in het besef dat het onzinnig is naar zondebokken te zoeken of ons geloof of vertrouwen op te geven omdat ons iets slechts overkomt, hoe verleidelijk die reactie ook is. Heb uw lot lief, zou ik u willen zeggen deze ochtend.

Maar de belangrijkere boodschap is dat wat u ook meemaakt, wat u ook overkomt, niets overtreft de liefde die ons gegeven is.

Het is in dat besef dat u en ik liefdevol kunnen zijn voor een ieder die vertwijfeld is, kwaad is op zijn op haar lot, en dat wij alle begrip hebben als wij zelf aan dergelijke gevoelens ten prooi vallen, omdat we weten—ja, dat weten we echt, dat de liefde groter is. En dat we daarom ons leven kunnen omarmen, en haar kunnen herleven steeds maar weer.

Het is in het besef van de liefde dat uiteindelijk het gevoel van dankbaarheid overheerst, en dat we bij wat ons ook overkomt uitkomen op het enige dat uiteindelijk telt: het gevoel van liefde. En dat stemt ons blij en geeft ons een voldaan gevoel. Niet toch?

Amen

Arjo Klamer